

és tí töredékeit is megtaláltuk. Ezzel a hamvasztásos temetkezéssel egy időben került a földbe egy egymagában – a temetőtől 150–160 m-re – álló hamvasztásos rítusú sír, amelybe a hamvak mellé egy korsót, egy tálat és egy csészét helyeztek. A hamvak között bronzfibulák és egy összeégett vaslánc darabjai kerültek elő.

A késő vaskori és a korai római kori házak a patakhoz legközelebbi teraszon, K–Ny-i irányú sorokban álltak egykor. A házakban megfogható volt a tapasztott, döngölt padló, bár a szelvény ÉK-i fala mentén húzódó épületek padlóját már ellepte a talajvíz. A keltákhoz köthető objektumokat két nagyobb csoportba lehet besorolni. A földbe mélyített, nagyméretű házak és a körülöttük csoportosuló gödrök egy részéből a kelta fazekasság jó minőségű, korongolt kerámiája és seprűzött oldalú, grafitos fazekai kerültek elő. A házak másik csoportját viszont azok az épületek és gödrök alkották, melyekben a kelta kerámia mellett már római, 1–2. századi edények is megjelentek, igaz a kelta darabok mellett számuk nem túl magas. A felület ÉNy-i részén feltárt, földbe mélyített épületek környékén több késő vaskori tárolóvermet is feltártunk, ugyanakkor a szelvény ÉK-i részén megváltozott a kelta település szerkezete, mert az említett területen hiányoztak a tárolóvermek és az épületekben talált leletanyag között magas volt a vas- és salakdarabok száma.

A római kori településszerkezet az újonnan feltárt objektumok alapján sem rekonstruálható, az előkerült római kori objektumok túlnyomó része kisméretű tároló-, illetve szemétködör volt, házként csak egy téglalap alakú, tapasztott agyagpadlójú objektum határozható meg. Az egykori római kori település valószínűleg a patak partján, azonban a szelvénytől É-i irányban húzódhatott. A római kori jelenségek mindazonáltal sűrűsödtek a patak melletti teraszon és ezzel együtt a szelvény K-i részében előkerült római kori objektumokra jellemző, szürkére és sárgára égetett házikerámia mellett a lelőhely ezen részében karakterisztikusabb római kori kerámiaanyag jelentkezett. Különösképpen igaz ez az említett ház mellett található gödörre, amelyből Pannonische Glanztonware, ún. „pompeii vörös tál utánzat” és márványozott kerámia mellett a Hadrianustól az Antoninus-korig terjedő időszakra keltezhető közép-galliai terra sigillata került elő. A lelőhely római kori objektumainak korai, 1–2. századi keltezését támasztja alá egy körárokából előkerült Domitianus-érem, valamint egy norico-panonniai szárnyas fibula is. Említésre méltó továbbá egy késő vaskori házba beleásott római kori gödörből szinte teljesen ép állapotban előkerült vasfejsze. A domb oldalában feltárt, kevés leletanyagot tartalmazó gödrök között kiemelkedő egy edényégető kemence, melynek ép rostélyát, két tüzelőnyílását és tálakkal teli munkagödörét találtuk meg. A magas dombhát lapos tetején, a kora bronzkori telepjelenségektől D-re egy nagyméretű, cölöpszerkezetes, gazdasági épület alaprajzának részletét tártuk fel. Az épület a felület D-i határa mentén került elő. A szelvényfalon és az erősen erodált

felszínen csupán É-i és Ny-i falát lehetett rögzíteni. Az épülettől ÉNy-ra földbe mélyített kemencék és négyzethálósan futó árkok nagy területet lefedő hálózatát tártuk fel, melyeket szegényes leletanyaguk miatt nehéz a római koron belül pontosan keltezni.

Munkatársak: Bartus Dávid, György László, Sebők Katalin, Füzesi András, Szilágyi Márton, Kalli András, Hegedűs Sándor.

VÁCZI GÁBOR

303. Paks-Gyapa, M6 TO-16 lelőhely

(Tolna megye) B, LT, Ró, A, Á

2008. március 5. és július 4. között végzett régészeti kutatást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat a TO-16 lelőhelyen, mely az M6 autópálya Dunaújváros–Szekszárd közti szakaszán, a 104+780–105+014 km-szelvények közti területen található. A lelőhely a Paks és Gyapa közti műút É-i oldalán, Gyapa községszél K-i határához közel fekszik, egy erózióknak kitett, mezőgazdasági művelés alatt álló dombtetőn. A dombot D-ről és K-ről egy ma is aktív patak völgy határolja, így több korszakban ideális lehetett a megtelepedésre. A terepbejárás adatai alapján a lelőhelyen római kori (Kr. u. 1–2. sz.) és Árpád-kori jelenséget vártunk. A régészeti jelenségek a domb tetejéről szinte teljesen hiányoztak, sűrűsödni csak a D-i lejtő felé kezdtek. A domb É-i lejtőjén, illetve a dombtetőn, nagy területen a sárga löszös altalaj helyett vörösesbarna képződményt találtunk, mely véleményünk szerint vagy kiékelődött paleotalaj, vagy fiatalabb (jégkorszak utáni) erdőtalaj lehet. Ez utóbbi esetben az egész dombot ez az erdőtalaj boríthatta, mely az erózió és a mezőgazdasági művelés miatt csak a mélyebb részeken maradt meg. A jelenkori sötétbarna–fekete humusz erre, illetve a sárga löszre települt. Összesen 286 objektumot tártunk fel a lehumuszolt 29 755 m²-es területen, ebből 79 jelenség nem meghatározható, 13 jelenség nem bizonyult régészeti objektumnak. A jelenségek foltjai a löszbe, illetve az erdőtalajba ásva egyaránt jelentkeztek.

A feltárt objektumok közül 17 a *középső bronzkor végi* halomsíros kultúra szórta elhelyezkedő kerek, vagy ovális alaprajzú, ívelt, vagy lefelé szűkülő oldalú, egyenes aljú élelemtároló, illetve hulladékgyűjtő. Három gödör másodlagos felhasználásban sírként funkcionált. Mindháromba oldalt fektetve, zsugorított testhelyzetben helyezték el a halottakat, melyek minden esetben gyerekek voltak. Melléklet egyik sírból sem került elő, csak néhány házikerámia töredéket találtunk a sírbetöltésben.

Az ásatási terület Ny-i sávjában négy *késő vaskori kelta* csontvázas temetkezést tártunk fel. Kettő D–É-i tájolású, míg kettő K–Ny-i. Mind a négyet a Kr. e. 3. századra datáljuk. Az egyik sír erősen bolygatott volt, néhány koponya- és hosszúcsonttöredék mellett csak egy erősen korrodálódott vaskarikát találtunk. Sokkal izgalmasabb volt a tőle közvetlenül Ny-ra fekvő, szintén

D-É-i tájolású sír, mely egy kelta harcos maradványait tartalmazta. A halottra szemfedőként két vasperemű, fadeszkákból összeállított ovális alakú pajzsot helyeztek. Mindkét pajzs vas pajzsdudorral rendelkezett. Az elhunyt lábai közt két vasfibulára és néhány nyílhegyre bukkantunk. A váz jobb oldalánál, kelta szokás szerint vaskardra vagy lándzsára számítottunk, de semmilyen fegyver nem került elő. Mivel a felsőtestet takaró pajzs ferdén, félrecsúszva helyezkedett el, nem kizárt, hogy nem sokkal a temetés után ráástak a sírra és a fegyvert kiemelték. Ezen két sírtól Ny-ra egy K-Ny-i tájolású lánygyermek sírját találtuk. Egyetlen melléklete a jobb alkaron egy nyitott végű bronz karperec. A három sírtól körülbelül 30 m-re É-ra egy Ny-K-i tájolású temetkezést tártunk fel. A halott mellé sírmellékletet nem helyeztek. Feltételezünk ezt is kelta korinak tartjuk. Telepjelenségeket a kelta időszakból az aktuálisan feltárt területen nem találtunk.

Biztosan római korinak (2–3. sz.) 131 objektumot határozhattunk meg. Ezek közül 37 lekerekített sarkú, téglalap alakú, meredek falú, egyenes aljú, tapasztott padlójú veremház vagy műhely esetleg tárolóépület. Az épületek hármásával, vagy ötösével alkottak egy-egy csoportot. Az, hogy a csoportokon belül az építmények egy időben egyszerre álltak-e, vagy csak egy-egy épület volt használatban telkenként, még nem dönthető el. Az egyik ház padlóján egy teljes kutyaváz feküdt az oldalán. Valószínűleg a ház felhagyásakor temették el a kedvenc állatot a padlóra, hasonlóan a korábban talált ló vagy öszvér vázához. A 109. sz. ház is érdekes leleteket rejtett magában. Az egyik sarokban két fazék és egy korsó feküdt az oldalára dőlve. Mindhárom kerámia ép volt, csak az egyik fazekat roppantotta össze a föld súlya. Az egyik fazék egy bronzmécsest és egy kis olajtartó edénykét, a másik beolvasztásra váró vas használati eszközöket tartalmazott. Előkerült még három, valamiféle tetőszerkezettel ellátott munkagödör, néhány vízelvezetésre és terület körbekerítésére, illetve felosztására szolgáló árok valamint számos élelem és hulladék tárolására szolgáló gödör és cölöpszerkezetes építményekhez tartozó oszlophely. Nagyobb mennyiségű leletanyagot – szürke és sárga házikerámiát, terra sigillata és nigra töredékeket, üvegdarabokat, fémtárgyakat (bronzfibulát, bronzérmét, vasszeget, kés- és ácskapocsdarabokat), valamint állatcsonttöredékeket – a veremházak szolgáltattak. A gödrök anyaga ennél szegényesebb.

Az ásatási területtől K-re, jóval a kisajátított területen kívül mészkődarabokat találtunk a szántásban római kori kerámiaanyaggal. Valamilyen kőépületet, esetleg villagazdaságot sejtethetünk itt. A római kori falusias telep ezen gazdaság köré szerveződhetett. A telep Ny-i és D-i sávját állt módunkban feltárni. Összesen 5 hulladékgödör köthető a késő avar korhoz. Az előkerült leletanyag kézzel formált, durva házikerámia.

A legfiatalabb korszakhoz, az Árpád-korhoz 13 objektum tartozik. Zömében kemencék és hozzájuk kapcsolódó hamusgödrök. A kemencék platnijába sok

esetben a római koriakhoz hasonlóan kerámatöredékeket tapasztottak a jobb hőtartás végett.

Munkatársak: Borbély Zsuzsanna, Kékegyi Dorotytya, Majerik Vera, Melis Eszter, Bernáth László, Bárdos Nándor, Farkas Gábor, Frank Tamás, Hatos János és Nicklas Larsson.

HERENDI ORSOLYA – ZANDLER KRISZTIÁN

304. Paks-Gyapa, M6 TO-22 lelőhely

(Tolna megye) U, Ró, A, Á

2008.április 1. és szeptember 22. között közel 38 000 m²-en végeztünk az M6 autópálya építését megelőző régészeti feltárásokat, melynek során 419 régészeti korú jelenséget találtunk. Bár a terület több korszakon át (késő neolitikum, római kor, avar kor, Árpád-kor) is lakott volt, valamennyi korszak csak gyér régészeti jelenségeket hagyott hátra.

A terület É-i nyúlványában (felhajtósáv) római kori árokrendszer került elő, részben tisztázható szuperpozíciókkal. Az árokba kora középkori (részben avar kori, részben vélhetőleg kora Árpád-kori) gödrök mélyültek. Délebbre (rendszerint minimális leletanyagot szolgáltató) kerek gödröket találtunk. A feltárandó terület kiszélesedő részének É-i felében további (tegulákkal és imbrexekkel, egy esetben késő római mázas kerámiával, valamint III. Gordianus–II. Constantius kora közötti veretekkel keltezett) árokszakaszok kerültek elő. Az ebben a térrészben megfigyelhető mélyebb gödrök egy része méhkas alakú tárolóverem volt. Egyikükből 10–11. századi bronz fülesgomb került elő. A humuszlencse területén feltárt kútból egyetlen őskori kerámatöredék került elő, így keltezése egyelőre bizonytalan. Tisztáztuk a terület középső részén húzódó árok, illetve a szuperpozícióban álló gödrök relatív kronológiáját. Ezek egy része római kori, más részük későbbi (avar vagy középkori). A villásan elágazó, illetve körárok jellegű jelenségekből római kori leletanyagot gyűjtöttünk. A lelőhelyet átszelő, több vonulattól álló árokrendszerből állatcsontokon kívül roppant kevés leletanyag került elő (a legkésőbbi lelet római kori).

Előkerültek földbe ásott, kövekkel illetve részben kerámiával kirakott tüzelőfelületű tűzhelyek és munkagödreik, egy körárok valamint egy nagyobb, sekély (őskori) beásás. További őskori jelenségek (köztük 8 amorf, nagyméretű gödör) a terület ÉNy-i részére korlátozódtak. Az őskori lelőhelyet K-i, D-i és Ny-i irányban lehatárolhattuk, É felé az építkezés által nem érintett terület alá nyúlik.

Hét darab avar korra keltezhető veremház, valamint szintén erre a korra keltezhető kemencék is előkerültek. A házak a feltárandó terület közepe táján csoportosultak. Négy ház esetében 2-2 cölöphelyet, ezek közül háromban kőkemence nyomait is megtaláltuk. A megfigyelt régészeti jelenségek az avar kor korábbi szakaszára utalnak. Egy további ház nyolccölöpös szerkezetet mutatott, nyílt tűzhelye mellett téglát találtunk. A fennmaradó 2